

УДК 376.1-056.264:373.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-1-27>**Ірина БРУШНЕВСЬКА,**
*orcid.org/0000-0002-3381-6490**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) brush-ira@ukr.net*

ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ПРИЙОМІВ У КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ З ДІТЬМИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті охарактеризовано особливості використання ігрових прийомів у корекційно-розвивальному процесі з дітьми дошкільного віку із порушеннями мовленнєвої діяльності. Вказано, що дошкільний вік є найбільш чутливим періодом для засвоєння загальноприйнятих форм комунікації і правил поведінки серед людей. Для повноцінного розвитку пізнавальної діяльності дитини необхідна злагоджена, взаємопов'язана між собою робота всіх психічних процесів – сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення. При типовому розвитку дитини ігрова діяльність починає формуватися з трирічного віку і до кінця дошкільного дитинства виконує провідну роль у психічному розвитку малюка. Зазначено, що корекційним педагогам важливо звертати увагу на особливості ігрової діяльності дошкільників із порушеннями мовленнєвої діяльності (зокрема, із загальним недорозвитком мовлення), яка має свої особливості, котрі необхідно враховувати під час корекційного процесу. Корекційний процес з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку спрямований на подолання мовленнєвих і психофізичних порушень шляхом проведення індивідуальних, підгрупових, фронтальних, інтегрованих занять. При плануванні навчально-виховного та корекційно-розвивального процесів з усунення мовленнєвих порушень особливо актуальними є ігрові прийоми. Рівень гри 4–6 річних дітей із загальним недорозвитком мовлення за своїм змістом значно нижчий, ніж у їх ровесників із нормотиповим рівнем мовленнєвого розвитку. З урахуванням провідної діяльності дітей дошкільного віку засвоєння, закріплення і узагальнення лексичного та граматичного матеріалу здійснюється, як правило, в грі. В системі логопедичної роботи щодо формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення використовується серія дидактичних ігор-занять та ігрових прийомів. Гра як провідний вид діяльності у дошкільників сприяє формуванню відсутніх компонентів мовлення та корекції вже сформованих.

Ключові слова: мовлення, ігрові прийоми, дошкільники, загальний недорозвиток мовлення, корекційний процес.

Ірина BRUSHNEVSKA,
*orcid.org/0000-0002-3381-6490**PhD of Pedagogical Sciences
Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) brush-ira@ukr.net*

REGULARITIES OF THE USE OF GAMING TECHNIQUES IN THE CORRECTIONAL AND DEVELOPMENTAL PROCESS WITH CHILDREN WITH RIVER ACTIVITY DISTURBANCES

The article describes the features of the use of gaming techniques in the correctional and developmental process with preschool children with speech disorders. It is indicated that preschool age is the most sensitive period for the assimilation of generally accepted forms of communication and rules of behavior among people. For the full development of the cognitive activity of the child, a coordinated, interconnected work of all mental processes is necessary - perception, attention, memory, thinking, speech. With a typical development of a child, play activity begins to form from the age of three and until the end of preschool childhood plays a leading role in the mental development of the baby. It is noted that it is important for correctional teachers to pay attention to the features of the gaming activity of preschoolers with impaired speech activity (in particular, with general underdevelopment of speech), which has its own characteristics that must be taken into account in the correctional process. The correctional process with children with impaired speech development is aimed at overcoming speech and psychophysical disorders through individual, subgroup, frontal, integrated classes. When planning educational and correctional and developmental processes to eliminate speech disorders, game techniques are especially relevant. The level of play of 4–6 year old children with general underdevelopment of speech is significantly lower in content than that of peers with a normative level of speech development. Taking into account the leading activity of preschool children, assimilation, consolidation and generalization of lexical and grammatical material is carried out, as a rule, in the game. In the system of speech therapy work on the formation of the lexical and grammatical side of speech in children with general underdevelopment of speech, a series of didactic games and lessons and game techniques are used. The game as the leading activity in preschoolers contributes to the formation of the missing components of speech and the correction of already formed ones.

Key words: speech, game techniques, preschoolers, general speech underdevelopment, correctional process.

Постановка проблеми. Мовленнєва компетентність, відповідно до Базового компонента дошкільної освіти України, виступає в якості інтегрованої характеристики розвитку дошкільника й передбачає сформованість мовної та мовленнєвої складових, що забезпечує наявність якісного інструментарію та умінь використовувати його з метою комунікації. Саме мовленнєва діяльність у дошкільному віці є підґрунтям формування інтелектуального потенціалу, підвищення пізнавальної активності, якісного розширення світогляду, стимулювання та збагачення комунікативних навичок.

Процес підготовки до навчання в школі дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (далі ЗНМ) передбачає формування як мовленнєвої, так і комунікативної компетентності.

Дошкільний вік є найбільш сензитивним періодом для засвоєння загальноприйнятих форм комунікації і правил поведінки серед людей. У цей період дитина оволодіває соціальним простором людських відносин через спілкування з дорослими, а також через ігрові та реальні відносини з однолітками. В ході спілкування у дитини формується комунікативно-мовленнєві вміння і навички: вступати в контакт, встановлювати і підтримувати взаємини, розуміти партнера, формуються і розвиваються засоби комунікації. Відсутність або дефіцит діалогічного спілкування веде до різного роду спотворень особистісного розвитку, зростання проблем взаємодії з оточуючими людьми, появи серйозних складнощів в умінні адаптуватися до життєвих ситуацій. Для повноцінного розвитку пізнавальної діяльності дитини необхідна злагоджена, взаємопов'язана між собою робота всіх психічних процесів – сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення.

На сьогоднішній день особливої актуальності набуває необхідність своєчасного подолання порушень мовлення, які перешкоджають навчанню дітей в школі. Корекція мовленнєвих порушень у дітей здійснюється методами навчання і виховання.

Поряд з іншими методами і прийомами особливо актуальними є ігрові прийоми та вивчення їхньої ролі у навчально-виховному та корекційно-розвивальному процесах з усунення мовленнєвих порушень. Питання про доцільність та ефективність їхнього використання вважається одним із найважливіших.

Аналіз досліджень. Дослідники (Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, О.П. Усова, Д.В. Менджеріцька, Л.А. Венгер, І.Я. Михайленко та ін.) відзначають, що самостійні форми гри набувають у педагогіці

найважливішого значення для розвитку дитини. При типовому розвитку дитини ігрова діяльність починає формуватися з трирічного віку і до кінця дошкільного дитинства виконує провідну роль у психічному розвитку малюка.

Проте варто звернути увагу на особливості ігрової діяльності дошкільників із порушенням мовленнєвої діяльності (зокрема, із загальним недорозвитком мовлення), яка має свої особливості, котрі необхідно враховувати під час корекційного процесу. Дітям із загальним недорозвитком мовлення властива знижена інтелектуальна активність, пізнавальна пасивність, що в свою чергу призводить до недостатньої предметної діяльності. Це несприятливо позначається на формуванні потреби у спілкуванні з дорослими та однолітками, що стає причиною негативної емоційної установки як на мовленнєву діяльність так і на оточуючих (Богуш, Луцан, 2008: 56).

Рівень гри 4–6 річних дітей із загальним недорозвитком мовлення за своїм змістом значно нижчий, ніж у їх ровесників із нормотиповим рівнем мовленнєвого розвитку (Конопляста, 2010: 82). У дітей із ЗНМ переважає ситуативне маніпулювання іграшками, сюжетно-рольові ігри засвоюються ними значно повільніше, вони більш одноманітні за змістом.

Більш виражені особливості ігрової діяльності у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Рівень їх взаємодії з іншими є найнижчим, у порівнянні з дітьми з нормальним розвитком (Р.О. Іванкова, Н.О. Усанова). З одного боку, вони намагаються спілкуватися з ровесниками, здійснювати спільну ігрову діяльність, а з іншого, часто лише копіюють зовнішні прояви гри, не розуміючи її суті (Керик, 2020: 15).

Дослідження В.О. Кондратенко, І.С. Марченко, С.Б. Коноплястої підтвердили, що у дітей із загальним недорозвитком мовлення ігрова діяльність відстає у розвитку. Вона має свою специфіку залежно від ступеня важкості мовленнєвих порушень, умов виховання, соціального середовища, в якому перебуває дитина (Конопляста, 2010: 116).

Мета статті – аналіз особливостей використання ігрових прийомів у корекційно-розвивальному процесі з дітьми із порушеннями мовленнєвої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Різноманітні аспекти дослідження проблеми корекційного впливу на дитину з порушеннями мовленнєвого розвитку були предметом дослідницької уваги багатьох українських та зарубіжних вчених, зокрема Т. Власової, В. Лубовського, Т. Миронової, І. Моргуліса, Т. Розанової, М. Шермет та ін.

Вони доводять необхідність та доцільність створення інноваційних педагогічних засобів корекційно-розвивального навчання та виховання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Сучасні вчені у своїх дослідженнях виділяють досить високий відсоток (42–50%) дітей, що мають загальний недорозвиток мовлення, тому питання подолання мовленнєвих порушень у навчально-виховному та корекційно-розвивальному процесах, як у дошкільних освітніх, так і у закладах загальної середньої освіти, є теоретично й практично вагомим. Корекційно-розвивальну роботу необхідно проводити у формі ігрової діяльності, адже провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра (Самойлова, 2018: 240).

Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку наголошують на обов'язковій логопедичній допомозі дітям із ЗНМ, формуванні мовленнєвої компетенції дитини, що передбачає вільне володіння засобами рідної мови, всіма її видами і типами, здатність міркувати, логічно і послідовно висловлювати свої думки, пояснювати, доводити власні судження і переконання (Концепція, 2011: 315).

Сьогодні перед педагогами стоїть завдання підвищити ефективність корекційно-розвивального процесу в закладі дошкільної освіти через коректне включення в повному обсязі та з більшою функціональністю ігрової діяльності в сучасний логопедичний навчальний простір.

Корекційне навчання передбачає формування знань і уявлень про навколишній світ, розширення пасивного та активного словника, розвиток зв'язного мовлення, звукового аналізу та синтезу, мовленнєвих умінь і навичок, які повинні бути засвоєні дітьми.

Корекційний процес з дітьми з порушенням мовленнєвого розвитку спрямований на подолання мовленнєвих і психофізичних порушень шляхом проведення індивідуальних, підгрупових, фронтальних, інтегрованих занять.

На індивідуальних заняттях доцільно проводити роботу з розвитку фонематичного сприймання, артикуляційної моторики, постанови звуків, корекції порушених функцій з урахуванням можливостей кожної дитини.

Усі ігрові завдання та вправи бажано пов'язувати з певною лексичною темою (наприклад, «Одяг», «Осінь», «Транспорт») та іграми. Діти перетворюються на героїв казок, звірят, і таким чином розвивається уява, творча фантазія, відпрацьовується виразність мовлення, збагачується лексичний запас.

На підгрупових заняттях проводиться робота з автоматизації звуків, розширення словника, розвитку зв'язного мовлення. До кожного заняття з ознайомлення із лексико-граматичними формами мови доцільно включати завдання, які сприяють формуванню психофізичної сфери дітей. Це психогімнастика, релаксація, ігри на розвиток дрібної моторики, голосові й дихальні вправи, ігри на концентрацію та переключення уваги.

На фронтальних заняттях вивчаються тільки ті звуки, які правильно вимовляються усіма дітьми ізольовано і у полегшених фонетичних умовах. Фронтальні заняття проводяться в декілька етапів. Усі вони тісно пов'язані між собою і взаємозумовлені. Організаційно-сюжетна основа фронтальних занять може бути різноманітною.

На таких заняттях можна використовувати наступний матеріал: казкові сюжети, елементи фольклору, літературні персонажі, відомі та вигадані ігри, елементи сюжетно-дидактичної гри, сюжетні та пейзажні картини, сюжети та герої мультфільмів. Такі елементи спрямовані на всебічний, гармонійний розвиток дитини і доповнюють зміст заняття (Марченко, Швалюк, 2015: 53).

Корекційно-виховна робота з дітьми, що мають різний рівень мовленнєвого розвитку, проводиться згідно корекційних програм, схвалених Міністерством освіти та науки України. Завдання й зміст логопедичної роботи випливають із аналізу структури мовленнєвого порушення, а також збережених і компенсаторних можливостей дітей. Послідовність логопедичної роботи над лексико-граматичною стороною мовлення, зокрема, засвоєння конструкцій речень, граматичних форм визначається тим, як відбувається розвиток мовлення в нормі. Навчальний матеріал, методичні прийоми кожного етапу роботи передбачають поступове ускладнення, але з обов'язковою опорою на те, що в дитини вже сформувалося спонтанно або в результаті попередньої логопедичної роботи (Шеремет, 2014: 285).

Корекційно-виховна робота має бути спрямована на особистісний розвиток дитини, спонукання до комунікації з однолітками та дорослими, навчання правильного мовлення. При цьому важливе розуміння загальнодидактичних закономірностей, які відображають розвивальний і виховний вплив корекційно-мовленнєвого процесу, зокрема актуальні рівні та зону найближчого розвитку мовлення, мислення і моторики дитини. Успіх перших кроків багато в чому визначається тим, наскільки корекційний педагог зможе встановити контакт, зацікавити дитину, організувати захоплюючу для неї ситуацію, використати ігрові прийоми, створити стимул для наслідування.

З найперших занять використовуються варіанти різних вправ, спрямованих, насамперед, на розвиток у дитини активної уваги, уміння вслухатися у звернене до неї мовлення, виконувати завдання на основі словесних конструкцій. При цьому уточнюються значення ряду слів – назв предметів, дій, ознак. Важливо, щоб предметний словник носив конкретний характер, а дії були наочними, що легко піддаються демонстрації (Шеремет, 2014).

Сучасний рівень наукових знань про мову, мовлення та мовленнєву діяльність потребує переоцінки й уточнення основних підходів, принципів і засобів організації та проведення корекційної роботи з розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Орієнтованість корекції лише на зовнішній бік мовлення та недостатнє врахування внутрішніх патологічних механізмів, що зумовлюють мовленнєвий дефект, досить часто лише маскують ваду та привчають дітей до постійного логопедичного супроводу. Саме це зумовлює необхідність перегляду змісту і напрямів навчання дітей із ЗНМ.

Основним завданням логопедичної корекції має бути формування у дітей порушених психологічних механізмів, які забезпечують розвиток мовлення (Шеремет, 2014). На думку М.І. Кляп, саме це має створити умови для збагачення мовленнєвого досвіду дитини, засвоєння нею мовних знань та якісного їх використання в мовленнєвій комунікації. Окрім того, формування зазначених механізмів розкриває можливість для перетворення мовлення дитини в повноцінну систему, здатну до саморозвитку та саморегуляції, максимально наближаючи її до рівня вікової норми. Методика повинна бути спрямована на формування бази або основи мовленнєвої системи (Кляп, 2018: 135).

В основі корекції мають бути види робіт, які сприяють формуванню пізнавальної сфери і семантичної сторони мовлення. З цією метою необхідно, передусім, розвивати мовленнєво-мисленнєві здібності дитини, що лежать в основі переходу від загального до окремого і навпаки, а також протиставлення вербальних елементів за змістоутворюючими ознаками. Вся система вправ має бути націлена не на заучування окремих вербальних одиниць, а на побудову цілісної системи (Тарасун та ін., 2010).

З урахуванням провідної діяльності дітей дошкільного віку засвоєння, закріплення і узагальнення лексичного та граматичного матеріалу здійснюється, як правило, в грі. В системі логопедичної роботи щодо формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ може бути використана серія дидактичних ігор-занять та ігрових прийомів.

Основною метою занять має бути розширення словникового запасу, формування граматичної сторони мовлення й навичок зв'язного мовлення у всіх ситуаціях спілкування з широким використанням ігор і вправ, використання творчих завдань не тільки на заняттях, але і в ситуаціях повсякденного життя. У ході занять передбачається розвивати увагу, мовленнєву увагу, мислення, зв'язне мовлення, творчі здібності, адже розвиток цих умінь сприяє розвитку лексико-граматичної сторони мовлення.

Заняття мають будуватися на основі чітко визначеної теми, мети з конкретним дозуванням лексики, яку діти повинні засвоїти в активному мовленні згідно лексичної теми, відбирається граматичний матеріал з урахуванням етапу корекційного навчання, зростаючої складності, включаються різноманітні ігрові й дидактичні вправи для розвитку розумової діяльності, складних форм сприйняття й уяви. Поповнення, уточнення й активізація словника на заняттях з розвитку мовлення й ознайомлення з навколишнім доцільно здійснювати відповідно до лексичних тем, у рамках яких проводяться різні ігри й вправи з формуванням граматичної сторони мовлення. Це сприяє підвищенню ефективності корекційно-розвивального впливу на дітей. Для дітей із ЗНМ є важливим не тільки оволодіння мовленнєвими навичками, а й методами і прийомами самостійного використання їх на практиці.

Зміст запропонованої методики компенсаційного навчання з формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення планується згідно освітніх ліній програми «Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років» (Дитина, 2016) і включає:

- ігри-заняття, бесіди за тематичним плануванням, тренінги, екскурсії, спостереження;
- дидактичні, настільні, розвиваючі, ейдектичні ігри та вправи, сюжетно-рольові ігри;
- ігри на розвиток зорового, слухового, рухового, складового, граматичного, лексичного, синтаксичного прогнозування;
- конструктивно-будівельні ігри, конструювання з природного матеріалу, піскотерапію;
- ігри для розвитку дрібної моторики, народні, рухливі ігри, зорову гімнастику;
- використання різних видів театру, психогімнастичні вправи, музично-ритмічну діяльність, слухання творів класичної та народної музики, слухання і переказ творів художньої літератури;
- моделювання і аналіз комунікативних ситуацій, складання зв'язних розповідей різного типу.

Розвиток комунікативних навичок у дітей із загальним недорозвитком мовлення ми здійснюємо в умовах:

- використання різноманітних ігор, спрямованих на розвиток комунікативних умінь і навичок;
- інтеграції різних видів ігор-занять в компенсаційно-педагогічному процесі;
- використання активної ігрової позиції педагога і безпосереднього керівництва іграми дітей.

Проведення дидактичних, розвиваючих ігор-вправ різного спектру має подвійну мету. Ігрові завдання ставляться перед дітьми із загальним недорозвитком мовлення і передбачають виконання інструкцій, ігрових дій, пошук способів розв'язання проблемних ситуацій, коментування власної діяльності, вміння взаємодіяти з однолітками та дорослими.

Реалізація цих же ігор-вправ педагогами має на меті діагностику сформованих компонентів мовленнєвої діяльності, формування у дітей необхідних передумов розвитку комунікативного компонента в ході проведення пізнавально-мовленнєвих ігор-занять, формування навичок ймовірного прогнозування у мовленнєвій діяльності, розвитку комунікативної взаємодії і навичок зв'язного мовлення.

Всі ігрові прийоми умовно можна розділити на дві групи:

- сюжетно-ігрові ситуації за типом режисерських ігор («На гостину до Їжака», «Ярмарок добрих справ»);
- сюжетно-ігрові ситуації з рольовою поведінкою дітей і дорослих («Супермаркет», «Ательє мод», «Автомайстерня»).

Ігрові прийоми можна використовувати в усіх типах занять. Різниця буде лише в особливостях реалізації, визначених провідними завданнями заняття.

Ігрові прийоми можна застосовувати в першій частині заняття для організації орієнтовно-дослідних дій, наприклад, сприйняття предмета. В процесі обстеження предметів можна застосувати прийом обігравання іграшок. Розглядаючи предмет діти пригадують подібні ознаки у інших предметів, подібних з даними.

Як ефективний метод корекції мовлення виокремлюють ігрові мовленнєві ситуації. Мовленнєва ситуація – це динамічна система взаємовідносин тих, хто спілкується та базується на відображенні об'єктів і подій зовнішнього світу, породжує потребу до цілеспрямованої діяльності у вирішенні мовленнєво-мисленнєвих завдань і підштовхує до діяльності (Лепеха, Городиська, 2014).

Вчені А. Богуш, Н. Луцан поділяють ігрові мовленнєві ситуації на дві групи: ситуації розвитку діалогічного і монологічного мовлення. Перша група об'єднує ситуації діалогічного мовлення, у свою чергу, виділяє ігрові мовленнєві ситуації діалогу, трилогу та полілогу. Друга група – об'єднує ігрові мовленнєві ситуації, що сприяють розвитку монологу: ігрові мовленнєві ситуації опису, розповіді, на розмірковування та пояснення (Богуш, Луцан, 2008: 101).

У дошкільній педагогічній літературі описані ігрові мовленнєві вправи, спрямовані на розвиток мовлення. Зокрема:

- звукової культури: тренувальні, імітаційні, артикуляційні. Наприклад: «Знайди місце звука в слові», «Хто як кричить?», «Гарячий чай», «Котику, спи»;
- збагачення словника: словесні та словниково-логічні. Наприклад: «Хто що робить?», «Коли це буває?», «Назви одним словом», «Скажи навпаки»;
- граматично правильного мовлення: (композиційні, трансформаційні), вправи на складання речень з важким словом, ігрові вправи з лялькою, словесні вправи на слово-утворення. Наприклад: «Знайди пару», «Відгадай за описом», «Чий діти?», «Який, яка, яке?»;
- діалогічного мовлення: реплікові вправи, питально-відповідні, умовна бесіда. Наприклад: «Як можна дізнатися?», «Розпитай у товариша»;
- монологічного мовлення: описові, репродуктивні (переказові), ситуативні, дискусивні, композиційні (розповідь). Наприклад: «Склади речення», «Відгадай де це було», «Що буває взимку?»;
- комунікативної спрямованості: комунікативні. Наприклад: «А що якщо б...», «Вгадай, що я роблю?», «Як ти розумієш це слово?» (Богуш, Луцан, 2008: 125).

Ігрові мовленнєві вправи на логопедичних заняттях є складовою частиною кожного заняття, вони стимулюють мовленнєву активність дітей, сприяють удосконаленню дитячого мовлення.

На думку психологів і педагогів, використання наочних ігрових прийомів, зокрема, наочно-схематичних моделей, полегшує процес освоєння зв'язного мовлення. Моделі, передаючи будову розповіді, служать своєрідним наочним планом для створення монологів. Складання такої схеми дозволяє дітям засвоїти способи програмування змісту розгорнутого повідомлення шляхом встановлення послідовності та взаємозв'язку основних смислових ланок розповіді.

Для корекції мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення доцільно використовувати цілу систему ігор і завдань із застосуванням мето-

дів наочного моделювання певної лексичної теми. Корекційну роботу на початку навчального року доцільно починати з теми «Овочі». Спочатку формуємо словник іменників, прикметників, дієслів. Проводимо дослідження на натуральних овочах, обговорюючи форму, колір, смак, тактильні відчуття (аналогічно проводиться робота по темі «Фрукти»). Наприклад, ми подивилися на яблуко і побачили, що воно: яке за формою? (кругле); яке за кольором? (жовте, червоне, зелене); спробували на смак, яке воно? (солодке); якщо соком наповнився рот, воно яке? (соковите); якщо натиснути рукою, воно яка? (тверде); а де росте яблуко? (у саду на дереві). Таким чином, формуємо словник прикметників, навик складання описового оповідання про предмет, а для його кращого засвоєння використовуємо схеми-моделі, за якими дитина повторює всі ознаки і запам'ятовує їх. У грі «Опиши овочі» використовуємо схему для кожного овочу.

У грі «Вгадай, який це продукт?» розвиваємо розуміння категорії роду у прикметників, збагачуємо активний лексикон дітей прикметниками, що позначають різні ознаки предметів (овочів, фруктів, харчових продуктів), і закріплюємо формування вміння описувати предмет. Тут використовуємо ті ж самі схеми, що і в грі «Опиши овоч», але забираємо першу картинку, яка зображує продукт, а в кінці схеми ставимо знак питання, і дитина, перераховуючи всі ознаки предмета, повинен його назвати. Діти дуже люблять загадувати один одному такі загадки. Надалі схеми можуть бути прибрані, і діти самі загадують загадки.

У вправі «Де літає метелик?» відпрацьовуємо використання прийменників *над* і *під*, одночасно формуємо фразове мовлення з вживанням прийменників. Для цього дітям роздаються картки зі стрілками, що показують вниз і вгору, і картинки з метеликами. Дитина підбирає картки і говорить, де літає цей метелик. Наприклад, «Метелик літає над квіткою» або «Метелик літає під деревом».

Далі працюємо над формуванням дієслівного словника в іграх-вправах, наприклад, «Як ми працювали у селі». У грі даються картинки-схеми робіт на городі (фігура людини, лійка, лопата, граблі, кошик). Кожна картинка обговорюється з дітьми. Дитина, спираючись на моделі, розповідає: «Мама садить, тато поливає, бабуся сапає, дідусь майструє, діти допомагають дорослим».

Застосування ігрових прийомів і наочних моделей сприяє більш точному і міцному засвоєнню дітьми на практичному рівні окремих словотворчих операцій.

У процесі дослідження предметів обов'язково включаємо словникові вправи: на підбір синонімів. Наприклад, «яблуко червоне, достигле, як сказати по-іншому, яке воно?» (*рум'яне*); на словотвір: у яблука червоний бік, як сказати одним словом, яке яблуко (*червонобоке*); яблуко трохи кисле і трохи солодке (*кисло-солодке*). При утрудненні показуємо схеми (лимон + цукерка, червоний + жовтий колір тощо).

Індивідуальне і хороше повторення словосполучень і речень допомагає закріпити у мовленні дітей зразки узгодження слів і різні синтаксичні форми. Після розглядання схеми пропонується розповісти про овоч, спираючись на зразок логопеда. У процесі роботи діти вчаться переказувати казки і розповіді, використовуючи як наочні моделі геометричні фігури. Підбір геометричних фігур обговорюється з дітьми.

Висновки. Таким чином, використання ігрових прийомів та введення наочних моделей в процес навчання дозволяє більш цілеспрямовано розвивати мовлення дітей, збагачувати їхній активний лексичний запас, закріпити навички словотворення, сформувані вміння використовувати в мовленні різні конструкції речень, описувати предмети, складати розповіді, тобто розвивати і вдосконалювати зв'язне монологічне та діалогічне мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників. Мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. Київ : Слово, 2008. 187 с.
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. К. : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. 2016. 304 с.
3. Керик О. Є. Особливості особистісного та соціального розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2020. № 2. С. 12–23.
4. Кляп М. І. Окремі аспекти корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Scientific Journal «Virtus»*. Part I. January. 2018. P. 132–147.
5. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навч. посіб. / За ред. М. К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 294 с.
6. Концепція спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні / Вступ до спеціальності: Логопедія : навч. посібник / І. М. Омельченко, В. В. Тарасун, Л. О. Федорович. Кременчук : Християнська Зоря. 2011. 416 с. С. 310–334.
7. Лепеха Л. П., Городиська М. Б. Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів-Дрогобич : Посвіт, 2014. 76 с.

8. Логопедія : підручник / За ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.
9. Марченко І. С., Швалюк А. Ю. Особливості мовленнєвої активності дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Логопедія*. 2015. № 6. С. 51–58.
10. Самойлова І. В. Етапи корекційного впливу при порушеннях звуко-складової структури слова у дітей із загальним недорозвитком мовлення III рівня. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2018. № 1 (315). С. 236–244.
11. Тарасун В. В., Конопляста С. Ю., Кондратенко В. О. Логопедія / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 672 с.

REFERENCES

1. Bohush A. M., Lutsan N. I. Movlennievo-ihrova diialnist doshkilnykiv. Movlennievi ihry, situatsii, vpravy : navchalno-metodychnyi posibnyk. [Speech and play activities of preschoolers. Speech games, situations, exercises] Kyiv : Slovo, 2008. 187 s. . (in Ukrainian).
2. Dytna: Osvitnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv. [Child: Educational program for children from two to seven years] K. : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. 2016. 304 s. . (in Ukrainian).
3. Keryk O. Ye. Osoblyvosti osobystisnoho ta sotsialnoho rozvytku ditei iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia. [Features of personal and social development of children with general speech underdevelopment] Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. 2020. № 2. S. 12–23. . (in Ukrainian).
4. Kliap M. I. Okremi aspekty korektsii movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia. [Some aspects of speech correction of older preschool children with general speech underdevelopment] Scientific Journal «Virtus». Part I. January. 2018. P. 132–147. . (in Ukrainian).
5. Konopliasta S. Yu., Sak T. V. Lohopsykholohiia : navch. posib. [Speech psychology] / Za red. M. K. Sheremet. Kyiv : Znannia, 2010. 294 s. . (in Ukrainian).
6. Kontsepsiia spetsialnoi osvity osib z psykhychnymy ta fizychnymy vadamy v Ukraini [The concept of special education for people with mental and physical disabilities in Ukraine] / Vstup do spetsialnosti: Lohopediia : navch. posibnyk / I. M. Omelchenko, V. V. Tarasun, L. O. Fedorovych. Kremenchuk : Khrystyianska Zoria. 2011. 416 s. S. 310–334. . (in Ukrainian).
7. Lepekha L. P., Horodyska M. B Lohopedychni ihry v korektsiinii roboti z ditmy iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia. [Speech therapy games in correctional work with children with general speech underdevelopment] Lviv-Drohobych : Posvit, 2014. 76 s. . (in Ukrainian).
8. Lohopediia : pidruchnyk [Speech therapy] / Za red. M. K. Sheremet. Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo», 2014. 672 s. . (in Ukrainian).
9. Marchenko I. S., Shvaliuk A. Yu. Osoblyvosti movlennievoi aktyvnosti ditei molodshoho doshkilnoho viku iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia. [Peculiarities of speech activity of young preschool children with general speech underdevelopment] Lohopediia. 2015. № 6. S. 51–58. . (in Ukrainian).
10. Samoilova I. V. Etapy korektsiinoho vplyvu ppy popushenniakh zvuko-ekladovoi ctrukтуры clova u ditei iz zahalnym nedopozvytkom movlennia III pivnia. [Stages of corrective influence in case of disturbances of sound-syllable structure of speech in children with general speech underdevelopment of III level] Bichnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. 2018. № 1 (315). S. 236–244. . (in Ukrainian).
11. Tarasun V. V., Konopliasta S. Yu., Kondratenko V. O. Lohopediia [Speech therapy] / za red. M. K. Sheremet. Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo», 2010. 672 s. . (in Ukrainian).